

OPETUSSUUNNITELMAT UUDISTUVAT

Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteita uudistetaan parhaillaan; edelliset ovat peräisin vuodelta 1994. Lopullisen muotonsa uudet opetussuunnitelmien perusteet saavat joulukuussa 2003. Keskustelu äidinkieli ja kirjallisuus-oppiaineen sisällöistä ja suunnasta on tärkeää juuri nyt, sillä voimaan astuttuaan asiakirjat linjaavat ja normittavat opetusta pitkän aikaa. Opetussuunnitelman perusteet ohjaavat kunnallisten ja koulukohtaisten opetussuunnitelmien tekemistä, oppikirjantekijöitä ja viime kädessä tietysti myös yksittäisiä opettajia kaikissa opetukseen liittyvissä ratkaisuihin.

Keväällä 2003 opetussuunnitelmien perusteiden luonnokset olivat lausuntokierroksella yliopistoissa ja muissa asiantuntijayhteisöissä. Mekin pyysimme luonnoksista kommentteja sekä yliopiston että koulu maailman edustajilta. Puheenvuorossaan professori Minna-Riitta Luukka tarkastelee, miten tekstit ja tekstitaidot näkyvät suomi äidinkielenä -oppimäärän opetussuunnitelmassa; lehtori Maarit Nopsanen taas keskittyy osuudessaan lukion opetussuunnitelmaan ja kielitiedon opetukseen. Perusopetuksen suomi toisena kielenä -oppimäärää käsittelevät sekä assistentti Minna Suni että kouluttaja Aurora Vasama ja S2-opettaja Sanna Voipio.

Oppiaineena äidinkieli ja kirjallisuus on hyvin moniulotteinen. Peruskoulun opetus perustetaan yhteisölliseen näkemykseen kielestä, ja vuorovaikutustaidot ovat siinä keskeisiä. Lukion opetussuunnitelman perusteiden luonnoksessa (2003) moniulotteisuus on tuotu esiin toteamalla, että oppiaine saa sisältöjä kieli-, kirjallisuus- ja viestintätieteistä sekä kulttuurintutkimuksesta. Monialaisuus näkyy myös peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden eksplikoidussa laajassa tekstikäsitelyssä: »tekstit ovat puhuttuja ja kirjoitettuja, kuvitteellisia ja asiatekstejä, sanallisia, kuvallisia, äänellisiä ja graafisia sekä näiden elementtien yhdistelmiä, painettuja, sähköisiä kuin myös verkkotekstejä» (POPS 2003¹: 18). Oppiaineen tavoitteisiin ja sisältöihin kirjattu monialaisuus asettaa opettajan melkoisten haasteiden eteen. Vaaditaan varsin paljon, jos äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan on yksin vastattava tekstien visuaalisten ja auditiivisten keinojen tarkastelusta tai kuviin kätkeytyneiden näkemysten analysoinnista sekä tekstien yhteiskunnallisesta ja historiallisesta tulkinnasta. Kysymykseen kiinnittää huomiota MINNA-RIITTA LUUKKA kirjoituksessaan. Hän huomaa opetussuunnitelmaluonnosten tekstikäsitelyksen olevan toisaalta vahvasti kieleen ja kirjoitettuihin teksteihin sitoutunut mut-

¹ POPS 2003 = *Perusopetuksen opetuskokeilussa lukuvuonna 2003–2004 noudatettavat opetussuunnitelman perusteet.*

ta velvoittavan samalla sellaiseen kriittiseen lukutaitoon, jonka saavuttaminen vain äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan asian-
tuntemuksella jää herkästi arkiuskomusten
varaan. Keskustelua eri aineiden välisestä
yhteistyöstä ja keskinäisestä rajauksesta
voisikin jatkaa.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet ovat jo kokeiltavina. Niissä ilmaistut keskeiset tavoitteet ja sisällöt kytkeytyvät alkuopetuksessa selvimminkin puhe- ja kirjalliseen viestintään sekä kirjallisuuteen. Luokilla 3–9 keskeisiä sisältöjä ovat vuorovaikutustaitojen kartuttaminen ja puheesitysten ja kirjoitelmien laatiminen ja tiedonhankintataidot. Kolmannella luokalla opetuksen tulee tekstinymmärtäminen, jonka kuudennelta luokalta eteenpäin korvaa tekstitieto. Kolmannella luokalla aloitettava kielitieto kasvaa kuudennella luokalla yleissivistäväksi kielitiedoksi. Luukka pitää yläkoulun suunnitelmaluonnosta parhaiten opetussuunnitelman perusteiden yleiskuvausta vastaavana. Tekstit ja laaja tekstikäsitys ovat luonnoksessa keskeisessä asemassa, ja näkökulma on yhteisöllinen ja kriittinen. Ainoastaan yläkoulun suunnitelmaluonnoksessa kielen rakenteiden tarkastelu on Luukan mukaan yhdistetty merkityksiin ja tekstilajeihin.

Lukion opetussuunnitelman perusteiden lähtökohtana on konstruktivistinen kielikäsitys. Äidinkielellä jäsennetään maailmaa ja rakennetaan sosiaalista todellisuutta. Äidinkielen myötä omaksutaan yhteisön kulttuuri ja rakennetaan identiteettiä. Lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetus saa vastuulleen luoda edellytykset toisaalta jatko-opinnoille mutta myös aktiiviselle kansalaisuudelle. Kaikilla lukion kursseilla on tavoitteena syventää kirjoitetun kielen hallintaa ja kehittää lukemisen, kirjoittamisen ja puheviestinnän taitoja sekä lukea runsaasti kaunokirjallisuutta ja muita tekstejä. Peruskoulun opetussuunnitelman

perusteisiin verrattuna Luukka pitää lukion suunnitelman tekstikäsitystä kapeahkona ja perinteisenä. Suunnitelma jättää myös josain määrin avoimeksi, miten lukion opetus nojaa peruskoulussa opittuun. Toisaalta Luukka olettaa, että esimerkiksi media-kriittinen syventäminen ja aktiivinen kansalaisuus olisivat saavutettavissa eri aineiden välisellä yhteistyöllä.

Luukan ohella muissakin puheenvuoroissa keskeiseksi pohdinnan aiheeksi nousee se, ovatko opetussuunnitelmat vanhanaikaisia siinä, että ne eivät edellytä ja pakota monialaiseen yhteistyöhön: oppiainerajoja tuetaan sillä, että kunkin oppiaineen sisällöt ilmaistaan erillisinä eikä linkkikohtaisissa vaadita yhteistyötä. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppiainekohtaisissa suunnitelmissa viitataan toisaalta sisältöihin, jotka kuuluvat pikemminkin koko koulun yleisiin tavoitteisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi vuorovaikutukselle myönteisen ilmiön suojeleminen ja aktiivisen kuuntelijan ja viestijän roolin oppiminen erilaisissa viestintätilanteissa.

MAARIT NOPSASEN huolena on se, että etenkin lukiolaisten kielitieteellinen sivistys jää lähes olemattomaksi. Lukion opetussuunnitelman perusteissa puhutaan kyllä teksteistä, mutta ei siitä, millä käsitteillä niihin pitäisi tarttua ja mikä on kielitieteellisen tiedon asema. Kyse on oikeastaan ilmiöstä, johon Luukkakin kiinnittää huomiota: lukion tekstikäsityksessä kaunokirjallisuuden käsittelyyn annetaan täsmällisiä ohjeita, muut tekstit nähdään varsin yksilöotteisesti. Lisäksi opetussuunnitelman perusteet määräävät kirjallisuuden erittelyn termit opittaviksi ja käytettäväksi. Kielestä puhumiseen ei edellytetä termistöä.

Suomea on opetettu toisena kielenä maahanmuuttajataustaisille oppilaille jo pitkään. Merkittävä kieli- ja koulutuspoliittinen askel otettiin vuonna 1994, jolloin oppimäärä sisällytettiin peruskoulun ope-

tussuunnitelman perusteisiin. Vuonna 1996 oppimäärä lisättiin lukion suunnitelmiin, ja samana vuonna oli mahdollista valita ensimmäistä kertaa S2-ylioppilaskoe äidinkielen kokeen sijaan. Kaikesta kymmenen viime vuoden aikaisesta, monenlaisesta kehityksestä huolimatta suomi toisena kielenä -oppimäärän status on edelleen epä-määräinen. Vaikka valtioneuvoston asetuksen (A 1435/2001) sanamuoto² mahdollistaa sen tulkinnan, että maahanmuuttajataustainen oppilas saisi S2-opetusta koko perusopetuksen ajan, eivät monetkaan kunnat ole käytännössä järjestäneet S2-opetusta siinä laajuudessa kuin maahanmuuttajataustaiset oppilaat tarvitsisivat.

Oppimäärän epäselvästä asemasta aiheutuvat ongelmat heijastuvat monin tavoin suomea toisena kielenä koskevissa puheenvuoroissa. Erityisesti opettajien kritiikki kohdistuu suurelta osin ongelmallisiksi osoittautuneisiin S2-opetusjärjestelyihin. Niihin ei kuitenkaan perusteissa voida ottaa kantaa, vaan vastuu opetuksen käytänteistä on kunnilla. Hankalin kysymys opetus-suunnitelman perusteita laadittaessa on ollut oppimäärän laajuus. Miten se pitäisi määritellä, oppilaiden tarpeista vai kuntien valitsemista vaihtelevista käytänteistä käsin? Luonnokseen on valittu laajuudeksi asetuksen maksimitulkinta: oletuksena on ollut, että oppimäärän käytettävissä on sama vuosiviikkotuntimäärä kuin suomi äidinkielenä -oppimäärällä. Maksimitulkinnasta huolimatta S2:n alhaisempi status näkyy perusteissa kuitenkin muuten: sille on suotu huomattavasti niukemmin tilaa kuin suomi äidinkielenä -oppimäärälle. Tekstin niukkuus kirjoittaa varsinkin opettajilta kriittisiä äänenpainoja, sillä monet keskeiset seikat on tekstissä puristettu niin

tiiviseen muotoon, etteivät ne enää avaudu. Sekä MINNA SUNIN että AURORA VASAMAN ja SANNA VOIPION puheenvuoroissa toistuu myös opettajankoulutuksen ja opettajien valinnan kannalta keskeinen kysymys: kuka (o)saa opettaa ja arvioida suomea toisena kielenä? Puheenvuoroista käy ilmi, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan pätevyys vailla perehtymistä suomeen toisena kielenä ja kielitaidon arviointiin — vaikka se nykyisellään muodollisesti riittäisikin — ei mitenkään voi taata opetustyön edellyttämää sisällöllistä osaamista.

Yliopistoilla on yhteiskunnallinen tehtävä opettajien kouluttajana. Siten opetus-suunnitelmien voi olettaa vaikuttavan myös siihen, mitä opettajien koulutuksessa tarjotaan. Toisaalta kysymyksen voi esittää myös toisin päin: antaako koulutus valmiuksia siihen, mitä opetussuunnitelma edellyttää opetettavaksi? ■

SIRKKU LATOMAA

SARA ROUTARINNE

Sähköposti: sirkku.latomaa@uta.fi

sara.routarinne@helsinki.fi

LÄHTEET

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003.

Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet.

Opetushallitus 15.8.2003. – www.oph.fi.

*Perusopetuksen opetuskokeilussa luvu-
vuonna 2003–2004 noudatettavat
opetussuunnitelman perusteet vuosi-
luokille 3–9 ja perusopetuksen ope-
tussuunnitelman perusteet vuosi-
luokille 1–2.* 2. korjattu painos. Hel-
sinki: Opetushallitus 2003.

² »Koulun opetuskielen mukaan määräytyvän äidinkielen ja kirjallisuuden sijasta maahanmuuttajille voidaan opettaa joko kokonaan tai osittain suomen tai ruotsin kieltä erityisen maahanmuuttajille tarkoitetun oppimäärän mukaisesti.»